

Bandi István Szoboszlay Aladár és társainak „56-os pere”

A román kommunista hatalom 1956-os koncepció per-gyártásának esett áldozatul Szoboszlay Aladár temesvári római katolikus lelkész.¹ Tanulmányomban röviden szeretném bemutatni élettörténetét, elsősorban a Szekuritáté Levéltárait Vizsgáló Bizottság Levéltára (továbbiakban ACNSAS) található iratokra összpontosítva.²

Szoboszlay Aladár az első világháborút követően, 1925. január 18-án született Temesvárott, kispolgári családban. A négy elemi szülővárosában végezte, majd a helyben működő piarista líceum tanulója volt öt évet át. Bakkalaureátusát már a kolozsvári Pedagógiai Szemináriumban szerezte 1943-ban. Még ugyanebben az évben jelentkezett a kolozsvári teológiára, majd a front közeledtével a teológiai fakultás hallgatójaként Zircen a premontrei apátságban folytatta tanulmányait. A háború befejeztével a gyulafehérvári szemináriumban abszolvált két évet. Teológiai tanulmányait végül a temesvári szemináriumban fejezte be, és itt is szentelték pappá, noha az egyházjog szerint az eredeti intézményben kellett volna ezt megtenni.

Ezután 7 év kápláni szolgálat következett. Előbb Temesváron szolgált rövid ideig, majd az Arad megyei Pécskán volt káplán 1951-ig. Még ugyanebben az évben Aradra került és ott is maradt 1953 májusáig, amikor is a Gyulafehérvári püspökség felfüggesztette beosztásából,³ illetve a román állambiztonsági szervek letartóztatták, majd nyilvános felbujtással és hivatali visszaéléssel vádolták meg. 1948-tól kezdődően intenzív levelezést folytatott a temesvári egyházmegye és a gyulafehérvári egyházmegye vezetésével, az egyházügyi hatóság illetékeseivel, valamint a tartományi tanács munkatársával. Vallomása szerint a békemozgalommal szemben határozott magatartást tanúsított, ugyanis már 1950. február 24-én Pécskán megtartott papi békegyűlésen tüntetően felállt és távozott, de írásban közölte véleményét⁴ a békemozgalomról, így tiltakozva a katolikus egyház papjainak békemozgalmi harca ellen, amely a katolikus hierarchia vezetése ellen irányult. Hasonló magatartást tanúsított a pécskai szószéken is. Az ekkor huszonéves káplán valószínű ekkor szakíthatott korábbi elképzelésével is, miszerint „az Egyház örök értékeinek és a szocializmus örök értékeinek együtt kell haladniuk”.⁵

A fiatal, tette kész káplán 1951-ben meglátogatta az Esztelnekre kitelepített minorita ferences atyákat. Aradon, ahol káplánként szolgált, gyűjtést szervezett a hívek körében, majd az így összegyűlt élelmiszer- adományt eljuttatta Esztelnekre. Ez a két cselekmény, illetve az aradi plébánián kialakult feszült helyzet elegendő indokot szolgáltatott ahhoz, hogy a belügyi hatóságok letartóztassák 1953. október 20-án. Ekkor a Temesvári Területi Katonai Ügyészség nyilvános felbujtással és hivatali visszaéléssel vádolta, végül több mint két hónapos vizsgálati eljárás végén, 1953 karácsonyán a katonai ügyészség nyilvános felbujtás és hivatali visszaélés vádpontokkal küldte bíróságra az ügyét. A gyulafehérvári felfüggesztés ellenére Szoboszlay Aladár lakásán misézett, és híveivel is megosztotta a békepapi mozgalomról vallott elítélő véleményét.

A bíróság végül csak a hivatali visszaélést találta bizonyítottnak. 1954. február 9-én a Temesvári Katonai Területi Bíróság fél év javítóbüntetésre ítélte, amelyet az elítélt előzetesben ülve majdnem le is töltött. A vádak nagyon ingatag lábakon álltak, de a békepapi mozgalom

elleni kritika és a kommunista hatalom által elismert egyházi előjárókkal szembeni engedetlenség nem maradhatott büntetés nélkül.

A börtönmény maradandó hatással volt Szoboszlai világszemléletére, és egy fontos, minden munkájában visszatérő motívum kristályosodott ki benne: a félelem, amely megakadályozza az embert a szabad cselekvésben. „Éhhalál fenyegetett a börtönben. Kilencen voltunk egy szobában, de már nem emberek, csak árnyak. Politikai foglyok, valamikor nagyszájú egyének, vitéz katonák és acélidegzetű kulákok. Sorvadva vártuk a biztos halált. A program, kiéhezetés volt. Ettünk volna füvet is, ha hozzájutottunk volna. Az örök minden este ellenőrzés végett, megveregették fakalapácsokkal a rácsokat. Fölényes formalitás volt ez; az egyik rács a sok ütögetéstől már lógott ki a falból. Nem a malter tartotta már csak a reflektorfény, mely megvilágította az ablakokat. A reflektor mögött pedig egy ember állt géppisztollyal a kezében. Egy ember s egy géppisztoly, tulajdonképpen 600 fogollyal szemben. – Amikor az éhség a tetőfokára hágott, amikor a halál már az ajtóban kopogtatott azt javasoltam szökjünk meg. Meghajlítjuk a rácsot, néhány ugrással a katonánál vagyunk, hiszen a fény átmérője csak néhány méter, egy ugrással kint vagyunk a sugárkörből s megmentünk kilenc életet. A vitézek közül egy sem vállalkozott. Várt s mit várhatott? – Kerülő úton sikerült kikerülnöm a szobából, ravaszsággal s a kinnlevők segítségével; megkerültem az emberi félelmet. Mert kilenc ember élet-halál vergődésében sem volt oly erős, hogy egy laza rácsot kilökjön.”⁶

Ugyanakkor ez az ítélet alapozta meg a kis káplán ismertségét és elismertségét, amelyet a hatalommal és a meghunyászkodó hatalmaskodókkal szembeni fellépése előzött meg. Már Aradon nagy hallgatóságra és ebből fakadóan ismertségre tett szert. Az aradi plébánián kialakult helyzetet az aradi hívők közössége nagy figyelemmel követte és „legalább 20 000 [ember] beszél(t) róla Aradon. /zsidók és románok is/”. Továbbá „az aradi helyzetet tőlem teljesen függetlenül csíki papok is pontosan” ismerték.⁷ Hogy valójában mit gondolt a békepapi mozgalomról, azt írásban is kifejtette: „A »Béke-egyház« azzal védekezik római hatósága előtt, hogy ő azért alkalmazkodik az atheista zsarnokhoz, hogy így közelébe kerüljön s megtérítse őt; akár az ősegyház vagy a népvándorlás idején az üldözők felvették a kereszténységet. Csakhogy az akkori közeledésben a kereszténység erkölcsse szilárd, erős s példaadó maradt. Ma a »Béke-egyház« azzal bizonyítja barátkozását, hogy maga is lezüllött. Valójában alkalmazkodott, példáját azonban az atheista tábor nem követhette, inkább plágiummal vádolhatta volna.”⁸

Szabadulása után nyughatatlan igazságérzete, szociális érzékenysége miatt és nem utolsósorban megbélyegzett egyházfiként elveihez továbbra is hű maradt, és igyekezett segíteni a rászorulóknak. Nemsokára az a hír járta, hogy Temesváron két népi gyógyító gyógynövényekkel segítette a beteg embereket. Valójában Huszár József báróval együtt gyógyszereket juttattak rászorulóknak. Közben, gondolkodó ember lévén, jogfilozófiai és társadalomfilozófiai eszme-futtatásait, melyeket pappá szentelésétől kezdődően érlelt, politikai-filozófiai rendszerré gyúrta, iskolai füzetekbe – fejezetekre bontva –, tematikusan rendezve rögzítette. Az első ilyen füzeteket már az 1953 őszen bekövetkezett letartóztatásakor lefoglalták és a román politikai rendőrség szerint tartalmuk erősen bolsevikellenes volt,⁹ de ez a minősítés az első vizsgálati eljárás alatt nem kapott jelentőséget. Talán azért nem, mert még nem munkálta ki finoman a nézeteit, és nem tartotta a lakásán az iratokat, mint ez a későbbi vizsgálatok során kiderült.

A titokban papírra vetett rendszerkritikus gondolatai mégsem maradtak teljesen titkosak, ugyanis a legközelebbi ismerősei körében megvitatta azokat. Pécskán egy helyi kereskedővel, Lukács Istvánnal, később 1955-től Huszár Józseffel megbeszélték egy új társadalmi berendezkedés, a laburista¹⁰ keresztény párt működési elveit. Sőt néhány alkalommal Márton Áron püspökkel is beszélt, de a főpap nem helyezkedett határozott álláspontra, a merész gondolatokat feltehetően provokációnak vélte.¹¹ Gondolatait volt paptársaival is megbeszélte, amikor Gyulafehérvárra utazott; később ezeket a találkozásokat nagyította a nyomozóhatóság országos méretű szervezkedéssé.

A napi valósággal a mindennapokban küzdő és az első komoly egyházi és állami konfrontációját túlélő fiatal káplán nyers és pontos képet ad a korabeli társadalomról: „...nem hinném, hogy két ember lenne Romániában, aki az osztályharcról szívből beszél. Ma szinte valamennyi ember jó lenne egymáshoz, ha engednék. Azok, akik az osztályharcot [...] a félelemre építették, nagyon reálsan kalkuláltak: ha nem gyűlölsz velem, üldözőbe veszek, elveszted állásod, kenyered, családodat, otthonodat, szabadságodat, életedet. Élniök ma csak azoknak szabad, akik beállnak a gyűlölködők közé.”¹² Elméletében nem zárta ki a román kommunista hatalommal szembeni határozott fellépés lehetőségét, de megfogalmazásai inkább tűntek általános bölcselkedő elveknek, mint végrehajtható, egzakt politikai programnak: „Mi ma szemben állunk a zsarnokokkal. S van okunk a félelemre, mert még nem tudunk mindent, még nem ismerjük gyengéinket, nem tanulmányoztuk ki módszereiket, s ha lennénk is 10-en velük szemben, de még nem szervezkedtünk meg. Istennek hála többen vagyunk, mint tízen, százezren, millióan és millióan a bizonyos tízzel szemben. Tudatosítsuk ezt magunkban s ne késlekedjünk szervezkedni.”¹³

Gyakorlati síkra akkor lépett, amikor a Magyarországon kirobbant forradalom híre Temesságon utoléri. Ez nem volt meglepő, ugyanis a rendszeres rádióhallgató Szoboszlay politikai elképzeléseinek kialakítása során a tiltott rádióállomásokon hallott információkra is támaszkodott. Ekkor úgy ítélte meg, hogy a már régen kimunkált elképzeléséhez, a kommunista hatalom eltávolításához, elérkezett a történelmi pillanat. Legközelebbi ismerőseivel, Lukács István pécskai kereskedővel, illetve Huszár József volt abafáji földbirtokossal terveket készítettek, és felkeresték ismerőseiket Aradon, Temesváron, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson, sőt még Bukarestbe is eljutottak. Ezekben a találkozásokon azonban az elméleti megbeszéléseken túl nem jutnak. Szándékukban állt felvenni a kapcsolatot a magyarországi forradalmárokkal, de a bukás ennek a lehetőségét is kizárta, miként azt is, hogy gyakorlati szervezkedésbe kezdjenek a romániai rezsimmel szemben.

Gyógyító tevékenységét végül társadalmi jelzések alapján a hatóság 1957 őszén leállította, és a már nyilvántartásban szereplő pap újra rácsok mögött találta magát. 1957. szeptember 14-én, nyílt tárgyaláson az orvosi hivatással való visszaélésért Szoboszlay Aladárt egy év javító börtönre ítélték, míg segítőtjét, Huszár Józsefet felmentették. Az előzetes letartóztatásból azonban egyikük sem távozhatott, ugyanis a Szekuritaté temesvári vizsgálati osztálya eljárást kezdeményezett ellenük felforgató tevékenység folytatásának vádjával. A havonta meghosszabbított vizsgálati fogság és a tanúkból vádlottakká válás, a többszöri vádpont-változtatás is az ügy megkomponálására utal. Országos méretűre dagasztották azt a kapcsolati rendszert, amelyet Szoboszlay ismeretségi köre alkotott, és kiosztották a szerepeket, mellékeltek tárgyi bizonyítékként antik fegyvereket, ezzel is hangsúlyozva a Szoboszlay

kötetének lapjain megálmodott Keresztény Dolgozók Pártjának (KDP) társadalmi veszélyességét.

A Szekuritáté vizsgálati osztálya végül 1958. március 8-án, félévnyi kihallgatás után, vádemeléssel zárta le az ügyet. Az első bírósági tárgyalási napot április 17-én tartották Temesváron, az ottani helyőrség épületében, ahová kiszállt a kolozsvári Katonai Területi Bíróság küldöttsége, és Macskásy Pál őrnagy hadbíró elnökletével több tárgyalási forduló keretében tárgyalta Szoboszlay Aladár és további 56 társa ügyét. Hogy tudatos kezdeményezésről volt szó néhányuk részéről, azt mi sem bizonyította jobban, mint hogy egy aradi román nyugdíjas mérnök, Alexandru Fintinaru lefordította a magyar nyelven íródott KDP-anyagot, illetve Reusz Klára vállalta, hogy legépeli a kéziratos történetfilozófiai értekezést. Mindemellett közismert tény, hogy a bíróság a hatalom akaratahoz asszisztálva statuált példát a romániai „ellenforradalmi” perekben, ugyanakkor a bíróság az ítélet indoklásában kihangsúlyozta a fővádlottak társadalmi veszélyességét. Az indoklásban külön kitértek ennek a „társadalmi söpredéknek” az összetételére. Az 57 elítélből 14 egyházi személy, 26 korábbi földbirtokos és 15 értelmiségi volt. A perben a főkolompokok testesítették meg a korabeli ellenségképet, ugyanis Szoboszlay volt az egyházi reakció, Huszár József a kizsákmányoló földbirtokos, a „fasisztákat” pedig Lukács István képviselte, míg román oldalról a Nemzeti Parasztpárt tagjaként Fintinaru ügyvéd volt a letűnt kor képviselője. A román és magyar népi demokráciák megdöntési kísérletét a Szoboszlay kötetében felvázolt román–magyar Konföderáció jelentette. A gondolat onnét eredt, hogy a Huszár család egykoron Magyarországon, illetve Romániában is rendelkezett földbirtokkal.

Az elsőfokú bíróság ítélethirdetését két alkalommal is elhalasztották, előbb május 15-re, majd május 30-ra, amikor nyilvános tárgyaláson meghozták az ítéletet. Szoboszlay Aladárt, Huszár Józsefet, Fintinaru Alexandrut, Tamás Imrét, Tamás Dezsőt, Orbán Istvánt, Orbán Károlyt, Lukács Istvánt, Kónya Istvánt és Ábrahám Árpádot halálra ítélték. További öt személyt életfogytiglanra, négy főt 25 év kényszermunkára, egy embert 23, kettőt pedig 22 év kényszermunkára ítélték. Nyolc személy 20 év kényszermunkát, egy vádlott 18, egy pedig 17 év fegyházat kapott. Egy embert 16 év fegyházra, három főt 15 év fegyházra, további négyet 12 év fegyházra ítélték. Négyen 10 év, heten 8 év fegyházbüntetést kaptak. További egy-egy személy 7, illetve 6 év fegyházat kapott. Végül három embert 5 év, egyet pedig 4 év fegyházra ítélték. Összességében 10 halálos ítéletet és 589 év börtönt osztott ki a kolozsvári katonai bíróság.

Minden elítélt fellebbezést nyújtott be a Legfelsőbb Bíróság Katonai Tanácsához, amely 1957 június 24-én az első fokon halálraítéltek büntetését fenntartotta, így már csak a Nemzetgyűlés elnöksége maradt mint utolsó és legvégső fórum, amely változtathatott az ítéleten, de ez nem történt meg. A halálos ítéleteket végül 1958. szeptember 1-jén hajtották végre.

Álmodozó, naiv lélek vagy csak kezdeményezni, cselekedni akaró ember volt Szoboszlay Aladár? A levéltári források alapján mindegyik, és ez túl sok volt az éppen előljáróját veszített erdélyi katolikus egyház vonalas vezetésének, és veszélyesnek tűnt a hatalomnak is. Az erkölcsi forradalmat papíron hirdető káplán karizmatikus egyénisége mozgósító hatással volt az aradi polgárokra, a székely emberekre és a román görög katolikusokra is. Évekig érlelt erkölcsi forradalomról szóló művei még ma is magával ragadják az olvasót. Keresztényszocializmusa egyaránt táplálkozott a temesvári munkásnegyedek gyermekkori élményvilágából és a huszadik század első felének katolikus társadalmi tanításaiból.

Betekintő 2018/1.

Minden társadalmi problémára időtálló válasz akart adni. Így vélekedett erről: „Az orvoslás a bajokkal szemben úgy a kapitalista mint a szocialista államokban, hogy Isten szellemét az Ő igazságosságát és erkölcsiségét újra diadalra kell juttatni.”¹⁴ Erre pedig, mint a szélsőségek között álló középutat, az általa elképzelt keresztényszocialista pártot tartotta megfelelő politikai válasznak a dolgozó és gondolkodó emberek számára.

Levéltári források

Arhiva Consiliul National pentru Studierea Arhivelor Securitatii (ACNSAS), Szekuritáté
Levéltárait Vizsgáló Bizottság Levéltára
P 000156 Szoboszlai Aladár
P 000157 Szoboszlai Aladár, Huszár József és mások

Hivatkozott irodalom

Bottoni, 2004

Bottoni, Stefano: A hontalan forradalmár. Reflexiók Szoboszlai Aladár ügyére. *Magyar Kisebbség*, 3. sz. 143–160.

Péterszabó, 2002

Péterszabó Iлона: *'56 után 57-en a temesvári perben*. Arad, Editura Publi Stirea Express.

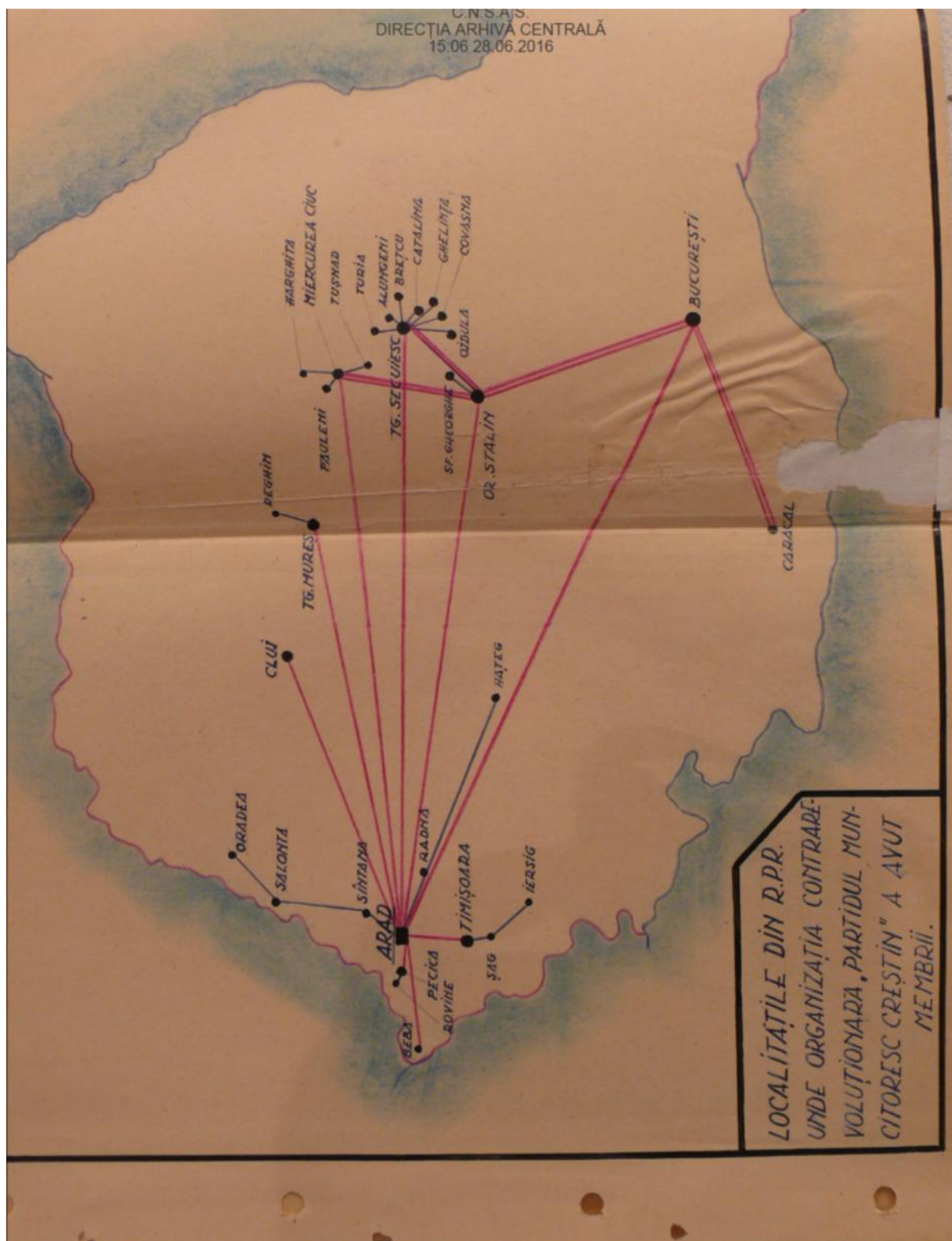
Tófalvi, 2007

Tófalvi Zoltán: 1956 Erdély Mártírjai 1. A Szoboszlai-csoport. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.

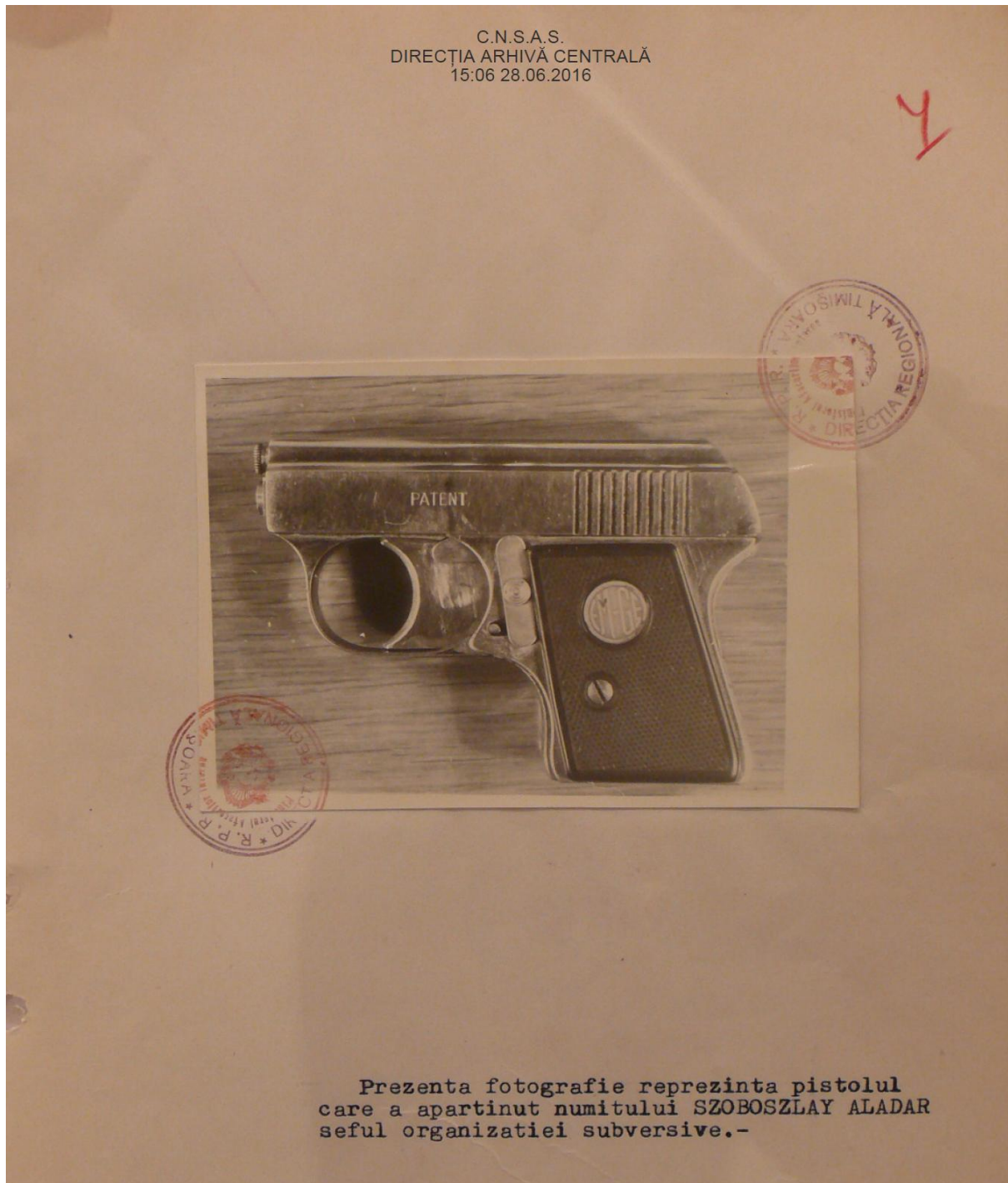
Vekov, 2015

Vekov Károly: A személyi adatok tanúsága. Tények és adatok a Szoboszlai-per elítélteiről. *Betekintő*, 4. sz. www.betekinto.hu/2015_4_vekov (Letöltés ideje: 2017. február 13.)

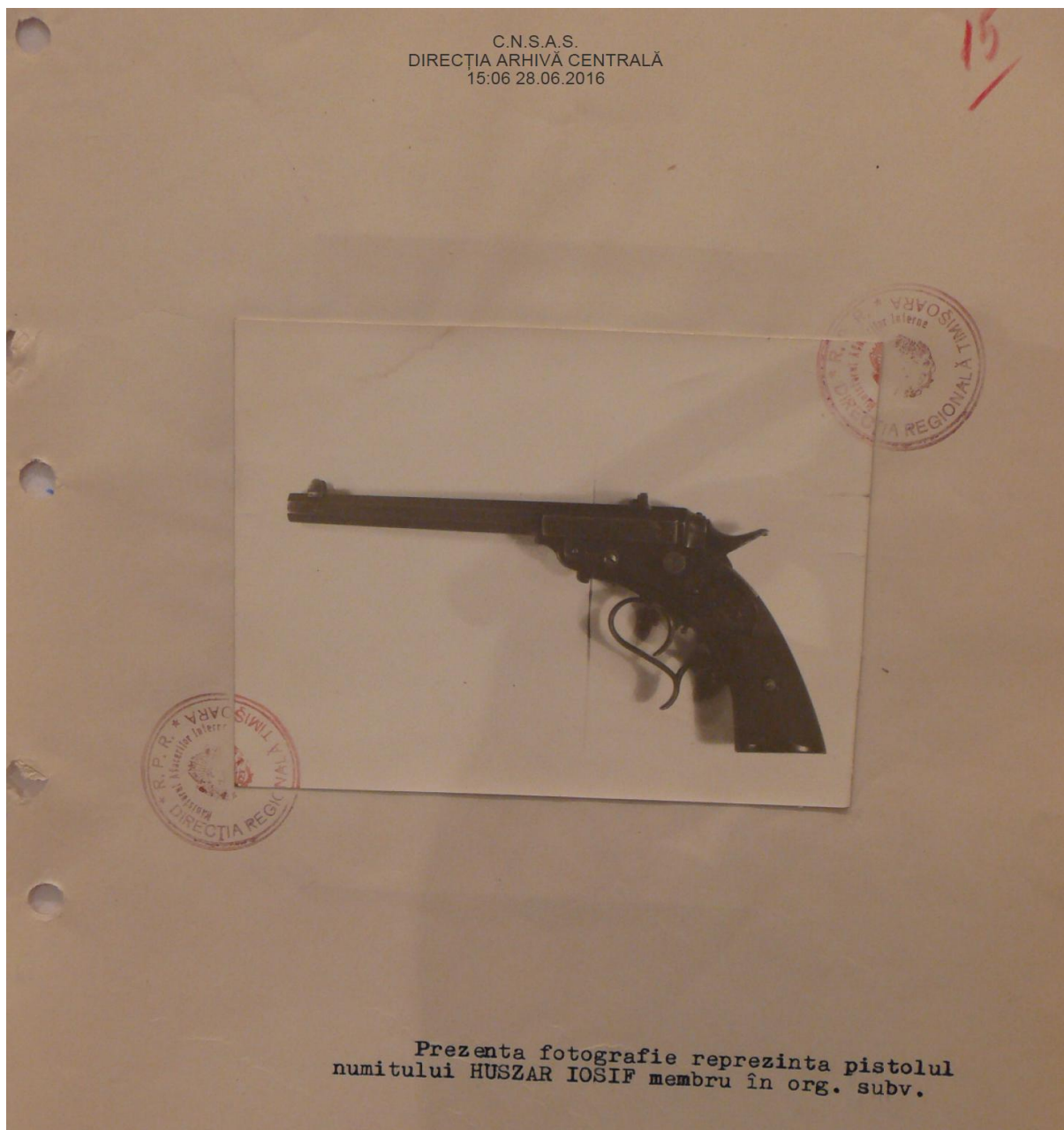
Fotómelléletek

1. kép Települések, ahol a Szoboszlay-féle KD- tagok éltek (a Szekuritáté készítette ágrajz)
forrás: ACNSAS P 000157/12, 4.

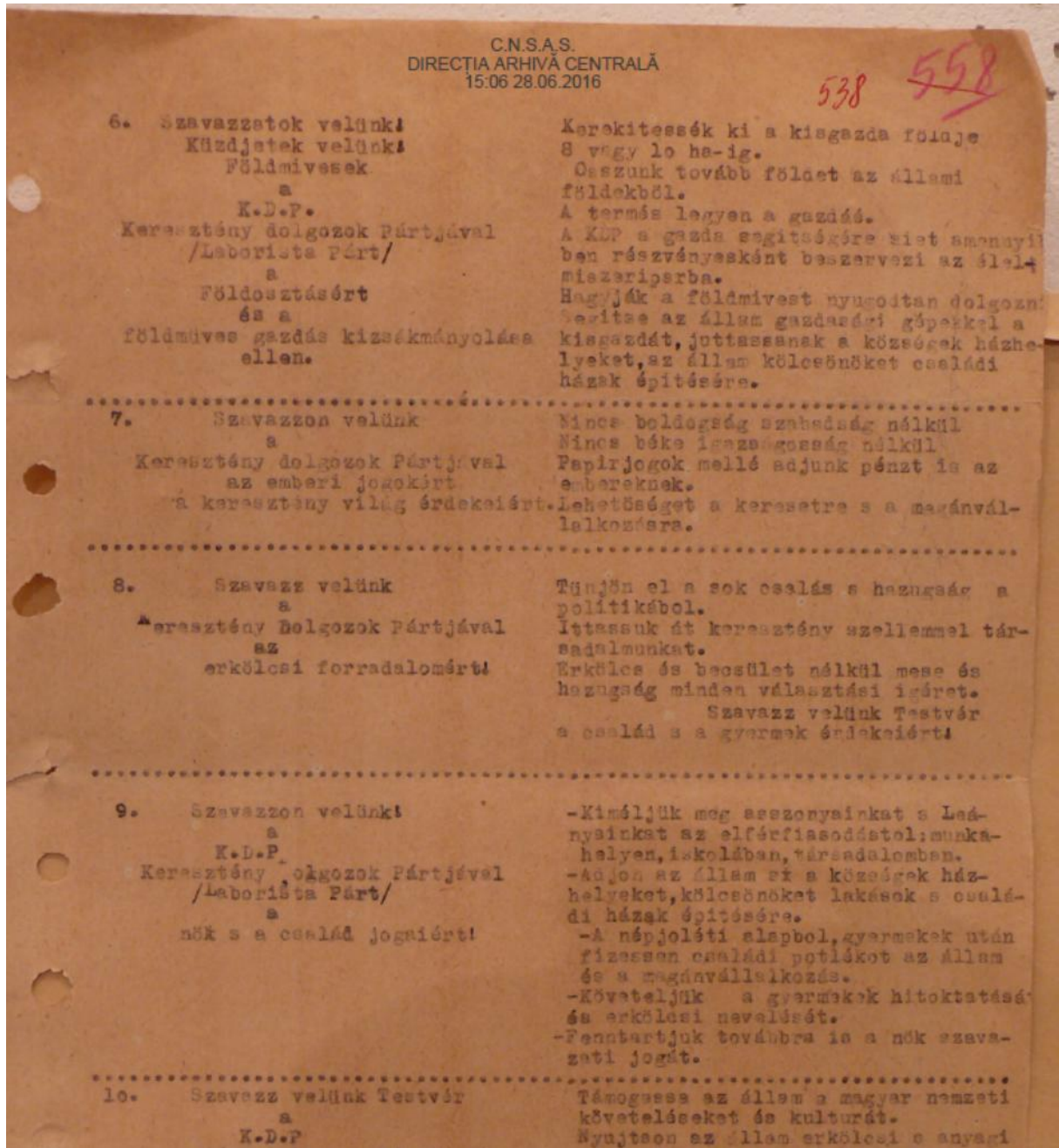

2. kép Szoboszlay Aladár tulajdonát képező fegyver, forrás: ACNSAS P 000157/11, 4.

3. kép Huszár József tulajdonát képező fegyver, forrás: ACNSAS P 000157/11, 15.

4. kép A KDP választási szórólapja, forrás: ACNSAS P 000157/11, 538.

C.N.S.A.S.
DIRECȚIA ARHIVĂ CENTRALĂ
14.25.28.08.2016

44
20

Nr. _____

FIȘA PERSONALĂ

Intocșină de Direcția: M.A.S. Reg. Orad.

Numele și prenumele: SZABASZLAI ALADAR

Că poreclă: _____

Născut în: _____

Secundara infracțiunii: Sustragerea de bani

Fidel infracțiunii:		Starea civilă		Responsabilitate penală + infracțiuni - A fost deținut în cușca, corchetă sub demorație - A deținut activitate clandestină de găsire a marelui și a mijloacelor de transport în spațiul aerian. - A deținut activitate în cușca sub demorație.
Deapănare:	<u>Prest</u>	Nu căsătorit		
Originea socială:	<u>M. Căpățân</u>	Tată		
Apartenența politică:	<u>Sindacalist</u>	<u>Blădaru</u>		
Avere:	<u>Nu posedă nici un fel de avere.</u>	Mamă		
Vârsta:	<u>38 ani</u>	<u>Ștefănița</u>		
Anul nașterii, comuna, județul (țara):	<u>1925 Lăpușeni 10, în județul Timișoara</u>			
Locul domiciliului: comuna, județul, țara:	<u>Regul. Road. Str. Lăpușeni 4226</u>			
Locuiri anterioare:	<u>Ștefănița, Road. Str. Lăpușeni 4226, Road. Lăpușeni 4226</u>			
Naționalitatea:	<u>Maghiară</u>			
Căstora:	<u>Română</u>			
Religie:	<u>Român - Catolică</u>			
Fotografii de	A fost Dactiloscopia de			
Statură:	<u>1,60 m</u>			
Limba ce posedă:	<u>Maghiară, Română, Germană</u>			
Situația militară:	<u>Nu este militar</u>			
Specialitatea ca infractor:	Copii Robi (Faptul nr. 1/2006)			
Formula dactiloscopică:				
FOTOGRAFIA				

5. kép Szoboszlay Aladár személyi kartonja, forrás: ACNSAS Fond Penal P 000156

---

¹ Számos feldolgozás született már Szoboszlay Aladár és társai ügyben: Bottoni, 2004; Péterszabó 2002; Tófalvi 2007; Vekov 2015. Ezek a munkák minden esetben főleg P000 157 jelzetű ACNSAS-ban őrzött dossziét dolgozták fel. Az ügy előzményei a P 000 156 jelzetű dossziében található. Ezenkívül Szoboszlay Aladár személyi dossziét is nyitottak; az ACNSAS-ban az I 25262 jelzet alatt kutatható.

² A tanulmányban az 1953-as per anyagát is használok, hogy teljesebb képet adjak Szoboszlay Aladár összetett személyiségéről.

³ Az 1953 májusában kelt 1117/b sz. levélben az egyházmegyei főhatóság képviselőjében Adorjáni Károly általános vikárius Szoboszlayt eltiltja papi tevékenységének gyakorlásától. ACNSAS P 000156/1 76.

⁴ ACNSAS P 000156/1, 46–47.

⁵ ACNSAS P 000156/1, 49.

⁶ ACNSAS P 000157/10.

⁷ ACNSAS P 000156/1, 54.

⁸ ACNSAS P 000157/10, 113.

⁹ ACNSAS P 000156/1, 24.

¹⁰ Szoboszlay a laburista kifejezést gyakran használja írásaiban. A pécskai káplán a kifejezést a 19. századi szocialista pártok gyűjtőfogalmaként ismerhette. Ehhez a fogalomhoz legközelebb az Egyesült Királyság Munkáspártja állt.

¹¹ Ezt a szálat sem a Szekuritáté, sem a katonai bíróság nem vizsgálta.

¹² ACNSAS P 000157/10, 121.

¹³ ACNSAS P 000157/10, 90.

¹⁴ ACNSAS P 000157/11, 414.